

**KIRSTEN FERMAGLICH, A Rosenberg by Any Other Name.
A History of Jewish Name Changing in America
[Rosenberg, bárhogy is nevezzük. Az amerikai zsidó
névváltoztatások története]**

New York University Press, New York, 2018. 245 lap

1. A kötet egy egyedi esetek, emberi történetek, sőt irodalmi alkotások, filmek és viccek alapján közismertnek számító, s a valóságban is széles körű gyakorlatként leírható jelenség tárgyalására: az amerikai – közelebbről: a New York-i – zsidó névváltoztatások folyamatának történeti nézőpontból való bemutatására vállalkozik. Ennek a maga igen összetett, szélesebb kontextusában való feltárása különböző társadalmi kérdések, egyedi élet- és családtörténetek, egyes amerikai közösségek, egyéni és közösségi identitások jobb megismeréséhez és megértéséhez segíthet hozzá. Ugyanakkor – mint a kötet Bevezetőjében írja a szerző – ezt megelőzően nem jelent még meg olyan szakmunka, amely az amerikai zsidóság vagy valamely sajátos etnikai csoport névváltoztatásainak a történeti megközelítésű átfogó vizsgálatára vállalkozott volna. Ez a magyarországi zsidó névváltoztatások meglehetősen kiterjedt szakirodalmára gondolva különösen meglepőnek számít.

A kötetben vizsgált folyamatok fontos hasonlóságokat mutatnak közép-európai megfelelőikkel. Akár abban, hogy a háttérükben az idegen (nem angol) hangzású nevek használatával kapcsolatos nehézségek mellett az antiszemitizmus problematikája is meghúzódik; akár abban, hogy fontos összetevőjük általában a társadalmi mobilitás, a középosztályba való betagozódás szándéka, a családtagok érdekeinek figyelembevétele is. Figyelemre méltók ugyanakkor a különbségek is, akár a további mozzanatokkal összefüggő ténynyel kapcsolatban is, hogy az Egyesült Államokban a névváltoztatás nem csupán formális jogi aktus által, hanem a huzamos használat révén is sikeressé (volt) tehető. (Igaz, a formális jóváhagyás egyre inkább érdekévé válhatott és vált is a névváltoztatóknak.) A névváltoztatások a szerző megállapítása szerint a New York-i zsidó közösségnek csupán kisebb részét érintették – s nem kevés ellenérzést, aggodalmat is kiváltottak egykor azon belül –, ám kevésbé jelentették a közösség teljes elhagyását, mint inkább a zsidó identitás újraformálását. A neves szociológustól, Erving Goffmantól a későbbiekben (86–87) hivatkozott megközelítés, a névváltoztatásoknak a stigmakezelés módjaként való azonosítása ugyanakkor jól alkalmazható – bár természetesen nem kizárólagos vagy teljes körű – értelmezése a bemutatott folyamatoknak.

A Bevezető szól a szerző által felhasznált forrásokról. A feldolgozás törzsanyagát a New York-i Polgári Bírósághoz 1887–2012 közt benyújtott kérvények szolgáltatták. Ezekből öt éves periódusonként minden tizedik kérvényt dolgozta fel a szerző, kiegészítve korpuszát az 1918-ból és 1946-ból – mint kiemelkedő esetszámú évekből – származó hasonló mintavétellel. Tekintve, hogy ezek a beadványok a benyújtójuk származására és vallására vonatkozólag nem szolgálnak explicit információval, a szerző a személynevek és egyéb információk alapján következtetve kategorizálta az egyes eseteket. A vizsgált forrásanyag egyfelől a névváltoztatások történeti ívét segíthet felrajzolni. Ennek számadatokkal részletezett, pontos és módszeres bemutatására viszont kevésbé törekszik

a későbbiekben a szerző, inkább részlegesen és esetileg él az ebben rejlő lehetőségekkel. Az eredeti kérvények másfelől azonban a benyújtóik gondolkodásába, motivációiba, aktuális körülményeibe nyújtanak jó betekintést. Ezeket viszont annál bőségesebben hasznosítja a szerző, gyakran idézve az egykori beadványok indoklásaiból és egyéb részleteiből. A kötetben ugyanakkor nagy szerepet kapnak másféle, további forrásanyagok: az egykor különböző célokkal és vonatkozásokban elkészült, immár levéltári források, korabeli sajtócikkek, irodalmi alkotások, későbbi visszaemlékezések, interjúk. Ezek a névváltoztatások korabeli társadalmi képét, nagyon is életszerű és töbttényezős kontextusát, illetve egyedi élethelyzeteit és személyes vonatkozásait, valamint az ezeket körülvevő társadalmi folyamatokat segítenek minél plasztikusabban felvázolni. A szerző érdeklődése pedig elsősorban ezekre a tényezőkre irányul; az érintett névanyagot nemigen vizsgálja, de a számos felidézett konkrét eset kapcsán a nevek is bőségesen, bár ilyen értelemben egyedi példáként szerepelnek anyagában.

2. A kötet Bevezetőjét (1–22) követő egyes fejezetek a zsidó névváltoztatások fő korszakait veszik sorra (25–175). Történetük az első világháború éveitől vált számszerűen is figyelemreméltóbbá a New York-i bírósági iratanyagban. A zsidóság társadalmi-foglalkozási háttérével összefüggésben, a nevük írásmódjával és kiejtésével összefüggő nehézségek kapcsán, illetve a gyakorlatban kitapintható antiszemitizmus miatt is felülreprezentálttá válhattak ekkoriban a zsidók a névváltoztatók körében. Egyik jellemző motivációjukra utalhatnak az olyan kérvények is, mint egy *Julius Kaminsky* nevű, római katolikus vallású és magyar származású mérnök esetében, aki azért is kéri névváltoztatását, hogy a zsidó származású munkavállalók irányában több esetben felmerülő diszkriminációt elkerülhesse, neve alapján ugyanis őt is sokszor zsidónak gondolják (29). A névváltoztatás sokak számára családi stratégia. A kérvényezők túlnyomó része férfi volt, míg a nők száma később növekedett csak, s a névváltoztatásban részt vevő nők általában fiatalabbak voltak férfitársaiknál. (A felvázolt szociológiai kép ezúttal is párhuzamba állítható a magyarországi névváltoztatások jellemző menetével.)

A második világháború idején összességében a többszörösére nőtt a névváltoztatások száma, és ezek mintegy kétharmada került ki a zsidó közösségből. A fronton harcoló zsidó katonáknak akár a fele már kifejezetten amerikai jellegű névvel vett részt a háborúban. Főleg nagy számban hagyták el a zsidókra különösen jellemzőnek tekintett családnéveket, amint azt egy korábbi szociológiai kutatás számára készült – de a későbbiekben, illetve a zsidó közösségből származó kutatók által is használt –, 106 családnévből álló listával összevetve állapítja meg a szerző (54–56). A vonatkozó fejezet kitér a zsidó névhasználatnak a korabeli propagandában felmerülő kérdéseire, s szól arról is, hogy a világháború éveiben nemcsak a tengelyhatalmak nemzeteihez kapcsolódó nevektől lehetett érdemes megszabadulni, hanem általában az idegenség jeleit hordozó bármely más névtől is. Akkor is, ha például a korabeli háborús összefogást népszerűsítő brossúrák, plakátok – mindkét világháború idején – a sokféle származású, neveikben is sokféle állampolgáraik (köztük *Kovacs* és *Andrassi*; 64–65) egységesen amerikai voltát hirdették.

A névváltoztatások kimagasló esetszámú éve volt Amerikában – is – 1946; ekkor a kérvényezők több mint fele volt feltehetőleg zsidó származású. Nem mindenkinek sikerült elérnie az eredetileg kitűzött célokat, de a névváltoztatásokkal szemben a zsidóságon belül megfogalmazódott aggodalmak – a már említett módon, ti. hogy a névváltoztatók elszakadnak a közösségtől – nagyobbrészt indokolatlannak bizonyultak. Tanulságos e szempontból

az egyénnevek jellemző megtartása is, melyek pedig hasonló módon árulkodhatnak viselőjük adott társadalmi háttérééről. A kötet e fejezetben külön kitér a korabeli sajtóban a témával kapcsolatosan lezajlott diskurzusra, illetve vitára, s ugyanígy a tipikus névváltoztatónak a szépirodalmi alkotásokban való – a második világháború előtt és után jellemző – megjelenítésére. Külön fejezetet szán ugyanakkor – a kötetben belül túlzottan tűnő részletességgel – a háború utáni polgárjogi mozgalmak kérdéskörének (101–128). Ez is esettanulmány értékű azonban, tekintve, hogy az egyetemi jelentkezések űrlapjainak azon rubrikái körül forog itt a kérdés, mely a felmenők nevére, s akár kifejezetten más név használatára, illetve korábbi névváltoztatásra kérdezett rá a továbbtanulni szándékozók esetében.

A kötet az 1960-as évektől a zsidó névváltoztatások ritkulásáról, majd a század végére lényegében – az etnikai szempontú névváltoztatások számának visszaszorulásával párhuzamosan – eltűnésükről számol be. Ezt a szerző számos okkal látja magyarázhatónak: a polgárjogi mozgalmak eredményei, a rasszizmus visszaszorulása, a kisebbségi identitások felerősödése, a társadalmi mobilitás eredményei, a New York vonzáskörzetébe való kiköltözések, illetve további demográfiai változások. Emellett érvényesülő trendként szól a zsidó kötődésű egyénnévadás (bibliai és modern héber, illetve izraeli nevek) divatjának felíveléséről. Szembesíti a névváltoztatások szépirodalmi bemutatásait az általa ismert tényekkel, s cáfolja az Ellis Islandre érkező bevándorlók esetében gyakorinak vélt névváltoztatások közkeletű képét.

A 21. században az Európán kívüli országokból kiinduló bevándorlás, a terrorizmus fenyegetése, a megerősödő állami adminisztráció ismét a hivatalos eljárásban megvalósuló névváltoztatások számának szaporodását eredményezhette; mindez azonban a zsidóságot már nem érinti. Ugyanakkor már a mai amerikai etnikai közösségek körében sem – melyek névváltoztatásaira bővebben is kitér itt a szerző – játszik akkora szerepet ez az aktus, mint korábban a zsidók esetében. A szerző szerint ez az egyéb külsőleges csoportrajtos jegyek megléte mellett érthető is. Megmutatkozik azonban a személyneveknek a domináns névhasználathoz való igazítása más módokon: a latinók esetében a kétágú családnév egyikének elhagyásában, a kínai bevándorlók körében pedig elsősorban az egyénnevek vonatkozásában. Mindemellett jellemző azonban az etnokulturális meghatározottságú személynévhasználat megerősödése, a multikulturális nevek nagyobb elfogadottsága is. A névváltoztatási folyamatok társadalmi háttérének nagyfokú átstrukturálódását két térképpel is látványosan jellemzi a szerző: ezek az 1946. és 2012. évi kérvényezők New York városrészei közötti megoszlásának változásait ábrázolják (155, 157).

3. A kötet törzsanyagát alkotó fő fejezeteket egy Utószó követi (177–187), mely egy zsidó családtörténeten keresztül esettanulmányszerűen, a lehető legéletszerűbben demonstrálja a személyneveknek, használatuknak, megváltoztatásuknak a szerepét az egyén és az egymást követő generációk életében. A kötet anyagát a Köszönetnyilvánítás, a bőséges további anyagot tartalmazó Jegyzetek, a Név- és tárgymutató, valamint a szerző rövid bemutatása zárja (189–145).

Az ismertetett munka nemigen igyekszik témáját a zsidóság névhasználatának és névváltoztatásainak, asszimilációs és integrációs törekvéseinek a legszélesebb perspektívájú, tudniillik különböző országok és korszakok vonatkozásában, illetve általánosságban is bőven kutatott és leírt kontextusába elhelyezni. Kevésbé törekszik arra, hogy – ha számadatokban nem is szűkölködik – az általa bemutatott folyamatokat, jelenségeket részletes adatsorok közreadásán keresztül ábrázolja. Viszonylag korlátozottan tér ki a nem zsidó

névváltoztatások által kínált hasonlóságok és eltérések lehetséges kérdéseire is. A szerző áttekintő igényű gondolatmenete, az általa közreadott példák, kapcsolódó esetek, a különféle forrásokból bőségesen merített részletek, a szöveget kísérő illusztrációk, s mindez a maga történeti íve és társadalomtörténeti háttére elé rendezve, valamint olvasmányos formában megírva – ha nem is teljes módszerességgel, de így együttesen – mégis nemcsak gazdag, hanem tanulságos bemutatását is nyújtják választott témájának.

FARKAS TAMÁS

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7732-2302>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

KATONA CSILLA, Fonotaktikai szerkezetet módosító hangváltozások az ómagyar korban

A Magyar Névtár Kiadványai 51. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2020.
201 lap

1. KATONA CSILLA monográfiája új alapokra helyezve és új forrásanyagra támaszkodva vizsgálja azokat a fonetikai és fonológiai jelenségeket, amelyek meghatározóak voltak az ómagyar korban. Célja elsősorban a fonotaktikai szerkezeteket az adott korban módosító hangváltozások rendszerszerű vizsgálata. A szerző hangsúlyozza, hogy egy nyelv fonotaktikai szabályai változhatnak időben: nemcsak belső, rendszerbeli okok, hanem a nyelvi érintkezések is befolyásolhatják őket, ráadásul feltehetőleg különböző módon alakulhatnak a tulajdonnevek és a köznevek esetében. KATONA CSILLA ennek bemutatására hatalmas történeti tulajdonnévanyagot vizsgál meg, valamint bevon az elemzésbe egy saját maga által adatbázisba rendezett tájszókészletet is.

2. Az elméleti háttér című fejezetben (9–34) a szerző a modern fonológiai kutatások eredményei alapján részletesen kitér a magyar nyelvre jellemző fonotaktikai mintázatokra, kiemelve azt, hogy – általában véve – a fonotaktikai struktúra befolyásolhatja a hangszerkezetet érintő változásokat, ugyanakkor korlátozhatja is azok bekövetkeztét. Ahogy fentebb is említettem, a nyelvi érintkezések fontosságát is hangsúlyozza, és rámutat arra, hogy a nyelvbe beépülő idegen eredetű szavak olyan szótagszerkezeti mintákat hozhatnak magukkal, amelyek szintén hatással lehetnek a későbbi korok változásaira. Elsősorban a szakirodalom alapján írja le az ómagyar kori fonotaktikai szabályosságokat, változásokat, ezeket egészíti ki a magyar nyelv általános fonetikai jellemzőivel, majd a magyar köznevek és helynevek jellemzőinek összehasonlítására kerül sor az eddigi kutatások alapján. Ezek után a nyelvi jólformáltság és az optimalitáselmélet fogalmával és jelenségeivel, valamint a szonoritási hierarchia magyar jellemzőivel ismerkedhet meg az olvasó. A szerző itt is hangsúlyozza, hogy a nyelv története során a jólformáltság szabályai is módosulhatnak. Külön alfejezetben olvashatunk a mai köznyelvben fellelhető mássalhangzó-kapcsolatok